

kako, a i prilog sadašnji; suprotno-izrične: *a da*; uzročno-pogodbene: *jer ako*, *jer da*; uzročno-vremenske: *jer kad*; odnosno-dopusne: *koja mada*.

Primjeri:

Sve se to na domu Loborca Štefa svršilo te da se on kojim slučajem vratio, bio bi našao svoju ženu pijanu gdje onesviještena leži u grabi . . . (M. Krleža). – *Ali srce mu nije dalo mira pa da ga ukroti, dodirne brkove, koji su zavrnuti prema nosu . . .* (V. Kaleb). – *Sigurno bi mogla da se otme od njega i makar sva izgrebena, sasvim gola, ona bi utekla* (B. Stanković). – *Ali čini mi se da se ta paklena majstorica uza sve svoje natprirodne osobitosti ne usuđuje primaći gradskim zidinama jer ovdje su zubati ljudi te što jednom uhvate, to im više ne izmakne, pa bila baš Lara* (A. Kovačić). – *Pustićemo vas kući, a ako vas još jedared zarobimo kao četnike, onda – nema praštanja* (Đ. Ćosić). – *Žena skuplja hrabrost i prilazi mu, a kako on ne prestaje da se grohotom smeje, hvata ga za kaput, zagleda mu se molećivo u oči* (I. Andrić). – *Svi su spremni da se zakunu da su izjave svedoka i okrivljenih tačne, a da je optužba lažna* (I. Andrić). – *To mi nije jasno, pravo da kažem, a nije ni ubedljivo ni logično jer ako ima druge obaveze, zašto bi meni davala onako nesumnjive znakove?* (I. Andrić). – *Bio je izvrstan pravnik, a ipak ga odvjetnik ne mogaše na ročište slati jer kad bi došao do diktovanja odgovora ili protuodgovora, nije znao naći nijedne dobre misli* (K. Š. Đalski). – *Video nju, Sofku, i mater, koja mada je bila prevačila četrdesetu, ipak je još izgledala mlada i sveža* (B. Stanković). –

Na temelju iznesenog materijala možemo zaključiti da rečenice s dva veznika nisu u našem književnom jeziku neka izuzetna pojava i da su takve rečenice upotrebljavali u svojim djelima naši najbolji pisci. Zato je bilo potrebno iznijeti i objasniti takve rečenice. Od rečenica koje počinju s dva veznika gotovo redovito se upotrebljavaju sastavno-vremenske, suprotno-vremenske i sastavno-uzročne rečenice, dok se ostale vrste takvih rečenica upotrebljavaju dosta rijetko. U vezi s tim bilo bi potrebno i u našim gramatikama govoriti o tim rečenicama jer učenici bez potrebnog objašnjenja neće moći shvatiti i odrediti funkciju takvih rečenica u mnogostruko složenim rečenicama.

O NEKIM NEPOTREBNIM IZRAZIMA I RIJEČIMA

Slobodan Kovačević

1. Svakodnevni govor, radio i televizija, novine, pa čak i književni časopisi puni su izraza »u odnosu na«. Evo primjera: a) . . . što je već bilo smanjenje od oko 6 posto *u odnosu na* prethodnu godinu (Vjesnik, 9. III 1966), b) *Kakva je danas naša zemlja u odnosu na* ono stanje . . . (Vjesnik, 16. III 1966), c) *U odnosu na* neke mi smo u dobrom položaju, a *u odnosu na* druge . . .

(Vjesnik, 16. III 1966), d) On je naglasio da je *u odnosu na* prethodnu godinu povećan broj članova . . . (Vjesnik, 8. IV 1966), e) To je *u odnosu na* Joyceovo djelo koincidencija (Umjetnost riječi IX/4, str. 270).

U tim primjerima izrečena je *u s p o r e d b a* između ove i prethodne godine, sadašnjeg i nekadašnjeg stanja, nas i drugih, Krležina »Povratka Filipa Latinovicza« i Joyceova djela, te prema tome izraz »u odnosu na« treba zamijeniti prijedlogom »prema« ili izrazom »u usporedbi s«, dakle: »*Prema nekima (u usporedbi s nekima) mi smo u dobrom položaju . . .*«, »*To je prema Joyceovu djelu (u usporedbi s Joyceovim djelom) koincidencija.*«

Od navedenih primjera treba razlikovati takve u kojima se doista izriče *odnos* nekoga ili nečega prema nekome ili nečemu, a ne usporedba s nečim: a) Prema tome kod ova dva vrha (tj. Pekinga i Moskve) objektivno nastaje izvjestan paralelizam interesa *u odnosu prema* trećemu (tj. Washingtonu) . . . Dokle ide zajednica ili paralelizam interesa Moskva-Peking *u odnosu prema* Washingtonu . . . Sad je otpočelo i ispitivanje i zacrtavanje treće strane trokuta – paralelizma interesa Washington-Peking *u odnosu prema* Moskvi (Vjesnik, 3. IV 1966), b) Društvo se samo treba pobrinuti da se norme književnoga jezika poštuju jer se *u odnosu prema* njima ogleda kultura svakoga pojedinca i cijeloga naroda . . . a *u odnosu prema* novijima (tj. hiperjekavizmima) normativci nisu složni (Vjesnik, 3. IV 1966).

U primjeru pod a) kazuje se odnos između interesa Pekinga i Moskve s jedne i Washingtona s druge strane, odnosno između Washingtona i Pekinga s jedne i Moskve s druge strane. U primjeru pod b) kazuje se odnos između društva i normâ književnog jezika, odnosno između normativaca i hiperjekavizama.

Opazamo da je u primjerima sa značenjem odnosa upotrijebljen izraz »u odnosu« s prijedlogom »p r e m a«, a u primjerima sa značenjem usporedbe izraz »u odnosu« s prijedlogom »n a«, što treba zamijeniti prijedlogom »prema« ili izrazom »u usporedbi s«, kako je već rečeno. Da između izrazâ »u odnosu na« i »u odnosu prema« postoji razlika u značenju, dokazuje to što u primjerima sa značenjem usporedbe izraz »u odnosu« n e v a l j a upotrijebiti ako uza nj mjesto prijedloga »na« stoji prijedlog »prema«, dakle ne valja: »*U odnosu prema nekima mi smo u dobrom položaju, a u odnosu prema drugima . . .*«, već treba: »*Prema nekima (u usporedbi s nekima) . . . , a prema drugima (u usporedbi s drugima) . . .*« Nasuprot tome, u primjerima sa značenjem odnosa izraz »u odnosu« s prijedlogom »prema« m o r a se upotrijebiti, dakle: »*. . . a u odnosu prema novijima (tj. hiperjekavizmima) normativci nisu složni.*«

Ako imamo na umu da se izraz »u odnosu na« često upotrebljava mjesto prijedloga »prema« ili izraza »u usporedbi s« i da on znači usporedbu, a da izraz »u odnosu prema« doista znači odnos, onda u primjeru iz »Vjesnika«

od 9. III 1966. koji glasi: »S obzirom na to da se dvije vladajuće stranke jedva razlikuju u odnosu na osnovna pitanja orijentacije i daljnjeg razvitka zemlje« izraz »u odnosu na« treba zamijeniti izrazom »u odnosu prema« jer se tom rečenicom doista izriče odnos između dviju vladajućih stranaka i osnovnih pitanja orijentacije zemlje, a ne usporedba tih stranaka s nečim, npr. s nekim drugim strankama.

Zanimljiv je primjer iz »Umjetnosti riječi« IX/4, str. 282, koji glasi: »Javila se kvalitativna razlika u odnosu na prošlost.« Budući da se u prethodnoj rečenici ističe da smo danas već dostigli Evropu na području književnosti, očito je da se navedenom rečenicom želi istaći odnos, a ne usporedba s nečim. Kvalitativna razlika, o kojoj je riječ, javila se u odnosu između sadašnjosti i prošlosti, pa je zato trebalo upotrijebiti izraz »u odnosu prema«, a ne »u odnosu na«, dakle: »Javila se kvalitativna razlika u odnosu prema prošlosti.«

U primjeru: »... iako se ne slažu sa de Gaulleovom politikom u odnosu na SAD i NATO« (Vjesnik, 11. IV 1966) izraz »u odnosu na« može se zamijeniti samo prijedlogom »prema«, a ne i izrazom »u usporedbi s«, jer je ovdje prijedlog »prema« s lokativom samo d o d a t a k imenice »politika« i ne znači usporedbu kao u prijašnjim primjerima. Stoga navedena rečenica treba da glasi: »... iako se ne slažu sa de Gaulleovom politikom prema SAD i NATO«.

2. Često se nepravilno upotrebljava prijedlog »na« s akuzativom uz glagol »ići« mjesto prijedloga »za« s instrumentalom. Evo primjera iz novina: a) ... znak da je među raznim ograncima stranke BAAS postignuta suglasnost da se *ide na* kompromis i izmirenje (Vjesnik, 22. III 1966), b) Usporedo s tim *išlo se* i na smanjenje broja službeničkih radnih mjesta (Glas Slavonije, 25. III 1966), c) KP Kine *ide na* sukob (Vjesnik, 25. III 1966).

Maretić u svojoj Gramatici (II izd., str. 504) navodi primjere za mjesno značenje prijedloga »na« s akuzativom uz glagole kretanja, npr. poći na posao, doći na večeru, skočiti na oružje, itd. U Broz-Ivekovićevu Rječniku našao sam na str. 392. samo jedan primjer koji odgovara primjerima navedenim iz novina [»Njim, (tj. zatvorom) *se išlo na* to da krivac ne bi pobjegao«]. Očito je da u navedenim primjerima iz novina prijedlog »na« s akuzativom uz glagol »ići« nema mjesno značenje, već značenje cilja, pa zato treba upotrijebiti prijedlog »za« s instrumentalom, dakle: ići (težiti) za kompromisom i izmirenjem, za smanjenjem broja službeničkih mjesta, za sukobom.

U primjerima: d) Radi se sada o tome da se djeluje odgojno i seljaku predoči da je u njegovu interesu da *ide na* intenzivniju proizvodnju (Vjesnik, 17. III 1966), e) Mora se *ići na* cestovni saobraćaj (Vjesnik, 26. III 1966), f) Zato se moralo *ići na* samodoprinos (Glas Slavonije, 3. IV 1966), g) Zaključeno je da se *ide na* osnivanje regionalnih zavoda (Vjesnik, 9. IV 66) pogrešno je upotrijebljen glagol »ići« mjesto glagola »prijeći«. U primjerima pod a), b) i c) istaknut je cilj koji tek treba postići, a u ostalim primjerima

on je već negdje postignut pa ga sada samo treba usvojiti, prihvatiti, iskoristiti u vlastitoj praksi. Treba dakle, kazati: prijeći na intenzivniju proizvodnju, na cestovni saobraćaj, na samodoprinos, na osnivanje regionalnih zavoda.

3. Svakom je našem čovjeku poznato značenje riječi *prisutan*, *prisutnost*, *prisustvo*, *prisustvovati*, *odsutan*, *odsustvo*, *odsustvovati*. Sve se one odnose na osobu (lice, čovjeka), npr.: *Prisustvovali smo njihovu vjenčanju. I oni su bili prisutni. Dobio je odsustvo. Odsutan je već mjesec dana.* U novije vrijeme izraz »biti prisutan« upotrebljava se bez potrebe i kad nije u pitanju živ čovjek, već nešto apstraktno, kako se to vidi iz ovih primjera: a) Njen profil (tj. profil nauke) još *nije* jasno sagledan i snažno *prisutan* (Glas Slavonije, 27. III 1966), b) Već od početka u Hermanovu djelu neuklonjivo je *prisutan* elemenat senzualnosti (Vjesnik, 27. III 1966), c) Problem, međutim, postaje mnogo teži kada treba odrediti mjesto piscu kojega je djelo *prisutno* u više razdoblja (Umj. riječi IX/4, str. 337), d) Karakteristično je, uopće, za Daviča, kao i za Joycea da je u svakom trenutku . . . *prisutan* širok raspon njegovih interesa i odnosa (Umj. riječi IX/4, str. 274), e) Odnosi među junacima »Uliksa«, *prisutni* u čvorištu Davičova romana . . . (Umj. riječi IX/4, str. 275), f) Stigli smo Evropu, ona je *prisutna*, realizirana u jugoslavenskim književnim tekstovima (Umj. riječi IX/4, str. 282), g) Te dvije i pol milijarde dinara govore o tome koliko je Jugoslavija *prisutna* u Rijeci (Vjesnik, 10. IV 1966). h) Teškoće su uvijek *prisutne* (Vjesnik, 11. IV 66).

U navedenim primjerima mogu se oblici izraza »biti prisutan« posve dobro zamijeniti odgovarajućim oblicima glagolâ »osjećati se«, »primjećivati se«, »živjeti« ili pridjevima »primjetan«, »primjetljiv«, »živ«. Tako npr. u primjeru pod c) mjesto rečenice »kojega je djelo *prisutno* u više razdoblja« može se kazati »kojega djelo *živi* u više razdoblja«, a u primjeru pod g) mjesto rečenice »koliko je Jugoslavija *prisutna* u Rijeci« može se reći »koliko u Rijeci *ima* stanovnika iz cijele Jugoslavije«, što je, svakako, razumljivije. U primjeru pod b) subjektu »elemenat senzualnosti« više bi odgovarao predikat »se osjeća« ili »je primjetan«. Primjer pod f) lijepo bi glasio ovako: »Stigli smo Evropu, ona *se osjeća* (*živi*), realizirana je u jugoslavenskim književnim tekstovima«, a primjer pod h): »Uvijek *ima* teškoća«.

I u primjerima u kojima se izraz »biti prisutan« odnosi na osobu (lice) on se često može dobro zamijeniti. Tako u primjeru: »Među njima (tj. među neuvrštenim piscima) ima nekih koji *su* vrlo uočljivo *prisutni* u našoj današnjoj književnoj situaciji« (Vjesnik, 26. III 1966) mjesto »koji *su* vrlo uočljivo *prisutni*« ljepše je kazati »koji *su* vrlo *istaknuti* (*poznati*)«. U primjeru: »Stvaralačka ličnost, a takve *su* u našoj sredini *prisutne* . . .« (Glas Slavonije, 27. III 1966) ljepše zvuči u jednostavnoj stilizaciji: »Stvaralačka ličnost, a takvih *ima* u našoj sredini . . .« Primjer iz »Forum« V/1–2, 1966. g. koji glasi: » . . . kako u nama može da bude izvauredno *prisutna* osoba koje više

nema« mogao bi se jednostavnije izreći tako da se mjesto izraza »bude prisutna« upotrijebi glagol »živjeti«, a mjesto priloške oznake »izvanredno« priloška oznaka u instrumentalu »punim životom«. Primjer bi tada glasio: »... kako u nama može živjeti punim životom osoba koje više nema«.

4. »Čovjek je osjećao zadovoljstvo što prisustvuje igri koja *plijeni*«, glasi primjer iz »Glasa Slavonije« od 31. III 1966. Glagol »plijeniti« ima svoje značenje, koje je poznato svakom našem čovjeku i koje često izaziva neugodna čuvstva. U kazališnoj i muzičkoj kritici često se daje tom glagolu značenje koje on nema. Tako možemo čitati da je glumac svojom igrom *plijenio* gledaoce, a pjevač ili glazbenik slušaoce. No nastaje neprilika kad taj glagol s takvim značenjem treba upotrijebiti u svršenom vidu. U tom slučaju nitko valjda ne bi kazao da je glumac »zaplijenio« gledaoce, a pjevač slušaoce. Zato ostanimo kod glagola »osvajati – osvojiti«, »zanositi – zanijeti«, »oduševljavati – oduševiti«. Navedeni bi primjer tada glasio: »Čovjek je osjećao zadovoljstvo što prisustvuje igri koja *osvaja* (*zanosi, oduševljava*)«.

5. U školi đaci uče da bez potrebe ne upotrebljavaju tuđice. Međutim, u našim novinama i časopisima ima mnogo tuđica koje bi se mogle zamijeniti dobrim našim riječima. Da navedem samo neke iz jednog broja »Vjesnika« (11. IV 1966): komanda (zapovjedništvo), komandant (zapovjednik), koncentrirati (sakupiti), akcija (pothvat), marinac (mornar), progresivan (napredan), eliminiranje (uklanjanje), reguliranje (uređivanje), formacija (sustav), integracija – dezintegracija (udruživanje – razdruživanje), pozicija (položaj), evolucija (razvoj), realizacija (ostvarenje), itd. Njih bi bilo na stotine. Među njima nije rijedak ni glagol »bazirati se«, koji je posve nepotreban pokraj glagola »osnivati se« ili »zasnivati se«, kako se to može vidjeti iz ovih primjera: »Nesreća je u tome što se te autoritativne izjave *baziraju* više na pretpostavkama...« (Vjesnik, 31. III 1966), »Ako su ta predviđanja, *bazirana* više na posrednim znakovima...« (Vjesnik, 10. IV 66). U oba primjera trebalo je upotrijebiti glagol »osnivati se« ili »zasnivati se«, pa bi se tada izjave *osnivale* na pretpostavkama, a predviđanja bi bila *osnovana* na posrednim znakovima.

PRILOZI NAŠOJ LEKSIKOGRAFIJI

Ismet Smailović

Neću iznijeti ništa novo ako kažem da u našoj nauci o jeziku, pored ostalog, baš leksikografija zaslužuje posebnu pažnju, jer smo u toj naučnoj oblasti prilično zaostali za drugim narodima. O tome našem zaostajanju u raznim lingvističkim i filološkim disciplinama lijepo je pisao dr Dalibor Brozović (»Na putovima našeg jezika i nauke o jeziku«, Kolo, br. 10, Zagreb, 1963)